

*Збаразька централізована бібліотечна система
Методично – бібліографічний відділ*

Серія: «Духовні острови
мого народу»

Мученики за віру Христову

Бібліографічний нарис

Збараж – 2010 р.

ББК 91.9

М-11

Існує твердження, що священник зобов'язаний до більшої досконалості ніж простий смертний, стан його перевищує всі інші. Кожен з них вибраний з-поміж людей, щоб бути їх представником у почитанні Бога. Він має приносити дари і жертви, щоб надолужити за гріхи...

У посібнику представлені священослужителі – вихідці із Збаражчини, які переносили страждання та показували приклад стійкої віри та незламності духу. Він буде корисний для перегляду широкому колу читачів, небайдужим до своєї минувшини і сьогодення.

Підготувала:

Н. Сенчишин, бібліограф методично -
бібліографічного відділу ЦБС.

Комп'ютерний набір:

Г. Ігнатєва.

Відповідальна за випуск:

О.Бойко, директор ЦБС.

*... Коли священник вибирає
стан святого життя і прирікає
торжественно так поступати, як
св. Церква навчає, має обов'язок
свою постанову і приречення
виконувати до смерті...*

Святий Августин

Християнській церкві в Україні надавалося великого значення, починаючи з часу Княжої доби. Воно продовжувалося і в наступні періоди історії України. Вона не була залежна від державної влади, мала великий вплив на державний уряд і боронила законні права церкви, її мирян.

Українська Католицька церква почала зазнавати особливих переслідувань з боку Росії за царювання Петра I. Він не лише вів непримиренну боротьбу з УКЦ, але і проводив політику обрусіння українського народу. У 1720 р. він видав указ про заборону друкування книг українською мовою. Політична руїна в Україні стає тісно пов'язана з церквою. Московський уряд все частіше починає втручатись у справи Київської митрополії.

За часів царювання Миколи I (1825-1855 рр.) у 1832 р. скасовано Чин отців Василян, багато ченців ув'язнено та заслано у Сибір, а їх майно конфісковано. Закрито усі католицькі богословські школи, священників призначав губернатор. Ліквідацію УКЦ було завершено у 1839 р. проголошенням «акту злуки» уніатів з православними в межах Російської імперії і тим самим вчинено грубе насильство над мирянами, які понад 200 років належали до УКЦ.

Під час Першої світової війни 1914 р. продовжується гоніння на церкви. Більшовики окупували Україну і почали руйнувати Українську автокефальну православну та католицьку церкви, продовжили справу, розпочату царськими сатрапами.

Восени 1939 р. Сталін окупував Східну Галичину (Західна Україна). Комуністичні окупаційні власті наклали на священників надмірно високі податки, в школах припинили

викладання релігії. Учням категорично заборонялося відвідувати церкву, бути присутніми на Службах Божих, приступати до сповіді та приймати Найсвятіші тайни. Перед вступом до комсомольської організації зобов'язували відмовитись від віри у Господа Бога і вести боротьбу з «релігійними пережитками». Антирелігійна пропаганда велась наступально і методично цілеспрямовано, було залучено велику кількість пропагандистів і агітаторів, витрачалися величезні кошти, матеріальні засоби. Робився тиск із застосуванням різних репресивних заходів, обмежень до громадян, які вірили в Господа Бога, дотримувались релігійних обрядів, відвідували церкву, хрестили дітей, вінчалися або ховали померлих родичів за католицькими обрядами, в своїх помешканнях мали образи, виступали з критикою проти безбожницького виховання школярів і молоді.

За час першої окупації (1939-1941 рр.) більшовицькі власті арештовували найбільш активних у політичному і громадському житті священиків. Коли у 1941 р. фашистська Німеччина розпочала війну, почався панічний відступ частин червоної армії із Західної України. Більшовики свій шлях встелили десятками тисяч трупів політичних в'язнів і противників комуністичного режиму, а серед них і 70 розстріляних і по-звірячому замордованих священиків УГКЦ.

Сталін розробляв план знищення УГКЦ, а в квітні 1945р. розпочалась конкретна реалізація цього плану. З наказу Й. Сталіна 11 квітня арештовано 11 ієрархів УГКЦ і митрополита Йосипа Сліпого. Наприкінці травня 1945 р. під тиском НКДБ створено Центральну ініціативну групу по скликанню Церковного Собору в м. Львів. «Собор» проходив у церкві св. Юрія у Львові 8-10 березня 1946 р. Під великим тиском більшовицьких можновладців і спецслужб «Собор» на догоду їм ухвалив ліквідувати Берестейську унію 1569 р., розрив з Святійшим престолом у Ватикані й об'єднання УГКЦ з РПЦ. Рішення цього «Собору» неканонічні, бо його не скликала Архієпархія УГКЦ і не проводили її єпископи. Всі ієрархи УГКЦ томилися у сталінських концтаборах і тюрмах.

Після Львівського «Собору» почались репресії проти священослужителів УГКЦ, які відмовлялися подати письмову заяву про перехід в РПЦ. Масово арештовувались священники, монахи і монахині. Всього ув'язнено 2,5 тис. священників. Родини засуджених духівників УГКЦ – «ворогів народу» - в адміністративному прядку депортовано у Сибір, Казахстан, на Крайню Північ, Далекий Схід, Колиму та ін. віддалені регіони.

Проте УГКЦ не припинила свого існування, а пішла у глибоке підпілля, продовжувала катакомбну діяльність. Таким чином трудилось понад тисячу священників, десять єпископів і майже тисяча монахинь. Постійно щонеділі і в свята відправлялися Богослужіння на приватних помешканнях мирян, горищах, цвинтарях. Священники-підпільники хрестили дітей, давали шлюби молодим парам, хоронили померлих за католицькими обрядами, вчили дітей і молодь молитов, заповідей Божих, Біблії і т. д.

Священників УГКЦ направляли в табори і тримали разом з кримінальними злочинцями-рецидивістами: грабіжниками, шахраями і злодіями. Їм довелося переживати постійні образи і знущання з боку табірної обслуги, адміністрації й злочинців.

Після смерті Сталіна почалося деяке полегшення, розпочато перегляд тюремних справ політичних в'язнів, у тому числі греко-католицьких священників. Багато владик і душпастирів загинули у тюрмах і концтаборах через постійне недоїдання, важку і виснажливу працю, відсутність елементарних побутово-санітарних та складних кліматичних умов. І ті одиниці, які залишилися живими, поверталися у рідні сторони і відразу включалися в активну діяльність катакомбної УГКЦ, надавали мирянам душпастирські потреби, незважаючи на ризик і небезпеку бути викритому, постійний таємний нагляд і стеження з боку КДБ.

Восени 1989 року завдяки наполегливій боротьбі, домаганням мирян Українська Греко-Католицька Церква була легалізована. Попри всі існуючі міжконфесійні конфлікти до вільних незалежних українців повернулось національно-патріотичне і духовне життя.

Тож нехай промовляє прабатьківська велич із наших святинь, нехай відроджує в душах зерно євангельського сівача, що впаде на добрий ґрунт і приносить стократний овоч, нехай пролита кров наших духівників за віру зростить наші релігійні і національні почування до нового життя у світлі прадідних наших традицій, у величі літургійної краси, у славі щирого богопочитання.

Алиськевич Євген

Алиськевич Євген народився 1 серпня 1912 року в селі Добриводи Збарзького району Тернопільської області. Початкову освіту здобув у рідному селі, а середню – в гімназії міста Тернополя, а матуру складав при гімназії у місті Львові. Опісля вступив у Львівську Богословську академію. Рукоприкладений на священика 4 квітня 1937 року єпископом Микитою Будкою.

Душпастирську роботу розпочав співпрацівником церкви у селі Біла біля Тернополя. Тут його застала Друга світова війна, прихід восени 1939 року в Галичину советських військ. А через два роки – німецька окупація цього краю. У 1942 році йому запропонували разом з родиною покинути парафіяльний будинок і перейти на приватну квартиру в селі. Це стало основною причиною переїзду на нову парафію в селі Хренів (тепер Кам'яно-Бузького району Львівської області), а згодом – у село Лисятичі на Стрийщині.

Влітку 1944 року Галичина була знову зайнята советськими військами, а разом з цим нові митарства о. Євгена Алиськевича, його родини. Державні органи усіх рівнів намагалися схилити його для прийняття православ'я. Йому обіцяли різні пільги, цілковиту підтримку з боку державних органів влади, захист від будь-яких посягань на нього і його членів родини, добротну заробітну плату, дохідливу парафію і т. п., і т. д... Але він не йшов ні на які поступки і тримався

одного, що він ніколи не зрадить присяги Господу Богу, буде відданим Українській Греко-Католицькій Церкві.

Особливо великий тиск розпочався після Львівського лжесобору. Крім нескінчених обіцянок, пішли в хід погрози, шантаж й залякування, а згодом інші заходи. В 1946 році націоналізовано приміщення плебанії, а священику запропоновано вибратись з помешкання, виїхати за межі села. Родина вимушена була вибути до Стрия, де найняла приватну квартиру. Ще майже цілий рік о. Євген приїжджав в Лисятичі і займався душпастирською діяльністю, відправляв щонеділі Служби Божі в церкві, надавав різні послуги для мирян, вірних греко-католицькому обрядові, УГКЦ. У 1947 році церква була закрита і влада заборонила священику відправляти за греко-католицьким обрядом Служби Божі, займатись душпастирською діяльністю. Свою заборону мотивували тим, що УГКЦ не існує, бо це ворожа церква, яка служить міжнародному імперіалізму для підриву існуючого соціалістичного ладу в Советському Союзі з метою реставрації в країні колишніх порядків капіталістичного ладу, мотивували, що ця церква займається шпигунством на користь іноземних розвідок імперіалістичних країн Заходу.

О. Євген Алиськевич виїхав до міста Львова, де поступає у медичний інститут. Протягом двох років навчався у цьому закладі, аж поки не надійшов наказ з боку КДБ, щоб його негайно виключити зі складу студентів, бо він греко-католицький священик, що категорично відмовився скоритись рішенням Львівського церковного собору про злучення УГКЦ з Російською православною церквою, визнання Московського патріархату. Проте власті не обмежилися лише цим заходом, але і негайним покиненням Львова продовж 24-ох годин. Не залишалось нічого іншого як виїхати до Тернополя, до матері дружини.

Тут почались страшні муки о. Євгена Алиськевича. Його та родину міська міліція не прописувала, а раз не мав міської прописки, не приймали на роботу. Постійно викликали в міліцію, на помешкання приходив дільничний міліціонер,

погрожували насильним виселенням на вулицю, з міста. Викликали і в різні міські установи, де пропонували перейти для його особистого добра на православ'я, зокрема частенько запрошували до уповноваженого в справах православної церкви. А коли одержували постійно відмову з його боку, то вдавались до тиску на його дружину, щоб вона вплинула на свого чоловіка і він прийняв православ'я, пішов працювати священиком на будь-яку парафію, яку лише забажає.

Не маючи ніяких засобів для існування, щоб прогодувати родину, влаштувався ремонтником ящиків на овочеву базу. Це низькооплачувана, не кваліфікована робота.

КДБ, міліція та інші урядові особи з різних державних установ встановили таємний і явний нагляд за помешканням о. Євгена Алиськевича, його родиною. Міліція надалі не давала згоди на прописку. Та розв'язка наступила незабаром. 2 березня 1950 року вночі до священика прийшли енкаведисти й наказали збиратись усій родині і навіть мамі дружини. Всіх посадили на вантажну машину і завезли у Бережанську тюрму. Рішення судових органів про депортизацію були датовані значно пізніше, аж через 16 днів, тобто 18 березня 1950 року.

У в'язниці побутували нестерпні умови для життя. У кожній камері знаходилось багато осіб, приречених урядовими органами як «ворогів народу» для виселення у віддалені райони Союзу. Харчування було дуже низької якості, малокалорійне і недостатньої кількості. Відсутні елементарні санітарно-гігієнічні умови, повітря тяжке, смердюче, не було можливості помитись, випрати нижню білизну. Шість тижнів заарештовані томилась у цій душогубці. На станцію подали товарні вагони. У кожний «заладовували» 60 осіб. Тут не було нар для спання, а довелось лягати на підлогу в тісноті. Вагони запломбовувались й охоронялись протягом усього часу військовими внутрішньої служби. Один раз на день давали гарячий суп з куском хліба, а на вечерю - кип'ячену воду з скибкою хліба. Везли довго, майже два місяці. Коли прибули на станцію Азіно в Томській області, де кінчалась залізнична колія, то довелось ще очікувати майже два тижні, поки розпочнеться навігація на

річці Чулим, правій притоці сибірської річки Об. Серед депортованих були й родини греко-католицьких священників о. Миколи Шаварина, о. Василя Станимира, о. Ореста Щуровського, о. Михайла Козоріза та інших. Везли переселенців пароплавом під назвою «Комсомолец Алтаю». Він часто пришвартовував до берега, щоб висадити окремі родини. Так по дорозі були залишені о. Микола Шаварин, о. Михайло Козоріз, о. Орест Щуровський. Разом з о. Євгеном Алиськевичем в селище Любіно Тегульдетського району Томської області прибув на спецпоселення о. Василь Станмир. Тут родину о. Алиськевича поселили в намет і зобов'язали її саму збудувати собі житло – «індивідуальну землянку». Через деякий час вона виросла. «Меблі» і все необхідне виготовляли самі. Тут родина прожила увесь час перебування на засланні. Життя окремо у землянці мало також і свої переваги. У ній о. Євген розгорнув активну душпастирську роботу. Її депортовані любовно називали «Віфлєсмом». Тут щонеділі і в свята відправлялись Служби Божі, молебні, хрестились діти, навчались молитов, давались шлюби молодим парам та інші послуги. Велику допомогу о. Євгену надав о. Василь Станмир, що знаходився на спецпоселенні у цьому ж селищі, був його правою рукою.

О. Євген Алиськевич працював на різних важких роботах – повалі лісу, будівництві вузькоколійки, а згодом після захворювання – нічним сторожем на складах бази промислових і продовольчих товарів. В складних кліматичних і життєвих умовах проходили роки заслання. Тут він був, як і кожний інший греко-католицький священник, на особливому обліку. За ним був встановлений посилений нагляд. Принизливим був періодичний контроль з боку коменданта. По картотеці він перевіряв усіх членів сім'ї, доводилось пред'являти різні довідки з місця праці, документи, розписуватись у картці обліку спецпоселення і щораз стверджувати, що не має наміру втікати з місця, призначеного йому та сім'ї для проживання.

Після смерті тирана Сталіна в час хрущовської відлиги розпочався процес перегляду справ депортованих у віддалені

райони Советського Союзу та невинно арештованих і засуджених на каторжні роботи в концтабори. Проте більшовицьке «правосуддя» не спішило з реабілітацією. Системі була потрібна дармова робоча сила для виконання робіт у важких кліматичних умовах, на важливих об'єктах. Сім'ї о. Євгена Алиськевича було дозволено виїхати на попереднє місце проживання аж у 1962 році. Вони повернулись весною 1963 року.

Почалися нові митарства. Зокрема, коли о. Євген звернувся у міський відділ міліції, щоб прописатись. Йому запропонували заявити у міську раду для одержання дозволу на прописку. І тут їм відмовлено, пропонували вернутись на попереднє місце проживання, тобто у Сибір. На помешкання навідувався дільничний міліціонер і накладав штраф за проживання без прописки. Штрафували і в міській раді на засіданні адміністративної комісії за «порушення» паспортного режиму. Його не приймали без прописки на роботу. Крім міліції, ним зацікавилися й у прокуратурі і КДБ, зокрема дошкуляв майор держбезпеки кадебіст Червоний. А слідчий кримінального розшуку Мензуров навіть заявив, що як не можливе проростання волосся на долоні, так і не буде прописаний о. Євген Алиськевич і його сім'я в місті Тернополі. Майже рік тривала ця тяганина. І лише у 1964 році на кінець родина священника і він особисто були прописані в Тернополі.

За цей час о. Євген Алиськевич закінчив курси опалювача газових котлів. Згодом він влаштовується на роботу опалювачем в ЖЕК-2, а пізніше – в школі ДТСААФ. З цього місця роботи вийшов на пенсію по досягненню віку в 1972 році.

З перших днів повернення в Тернопіль навів зв'язки з священниками катакомбної УГКЦ, зокрема отцями Павлом Ковалем, Іваном Пасікою, Миколою Шаварином, Мироном Кордубою, Василем Бараном, Василем Станимиром, Володимиром Теленком та іншими. Займається таємно душпастирською діяльністю серед вірних мирян УГКЦ, зокрема на приватних помешканнях, цвинтарях, лісових галявинах тощо. За його помешканням був встановлений

суворий нагляд з боку КДБ, міліції, уповноваженого в справах культів при облвиконкомі. Його часто викликали в різні установи, погрожували ув'язненням, висилкою з Тернополя, накладенням високих грошових штрафів. Йому категорично забороняли займатись душпастирською роботою підпільно. І в той же час постійно агітували за перехід на православ'я, обіцяли різні привілеї і матеріальні вигоди. Але о. Євген Алиськевич категорично відмовився від солоденьких обіцянок, залишався в рядах активних священників-підпільників УГКЦ.

Виснажений непосильною роботою на засланні в Сибіру, цькування з боку більшовицько-атеїстичної державної адміністрації, переслідування каральними органами комуністичної системи привели до передчасної смерті. На 68-му році життя упокоївся о. Євген Алиськевич у Бозі. Його поховано на цвинтарі міста Тернополя.

Грудень 1991 року.

Микита Будка

Преосвященний Кир Микита Будка, перший український католицький єпископ у Канаді, за свою п'ятнадцятирічну душпастирську діяльність залишив помітний слід у житті наших краян у цій країні. Він зробив вагомий внесок у згуртуванні українських емігрантів, збереженні греко-католицького обряду, створенні просвітницько-культурних товариств і об'єднань, розвитку шкільництва й культури.

Будка Микита народився 7 червня 1877 року в селі Добромірка на Збаражчині в селянській сім'ї. Родичі були побожними і виховали свого сина в релігій-

ному дусі. Великий вплив на формування його характеру мала мама, працююча і енергійна, товариська і дбайлива.

Микита початкову освіту здобув у родинному селі. Батьки, побачивши хист дитини до навчання, розумові здібності, віддали його у Тернопільську класичну гімназію. У 1897 році закінчив її з відзнакою. Після цього відбував військову службу протягом року в 51 полку піхоти у Відні. Демобілізований у званні кадета.

Опісля студіював право у Львівському університеті. А щоб поліпшити матеріальне становище, став домашнім вчителем дітей князя Павла Сапіги у містечку Більче Золоте Борщівського повіту.

Однак студії права не були його покликанням. Він вирішив стати священником, щоб своє життя посвятити служінню Господові Богові, Церкві й своєму народові. Він перевівся з правничого на теологічний факультет у цьому ж університеті. В 1902 році почав студії богословських наук у Відні та Інсбруці. Митрополитом Андрієм Шептицьким Микита Будка рукопокладений на священника продовжував студії, щоб здобути вчене звання доктора теології. Вивчаючи за кордоном богословські науки Західної Європи, прагнув поліпшити умови життя робітників.

Митрополит Андрій Шептицький покликав о. Микиту до Львова і призначає на посаду префекта духовної семінарії, а згодом – радником дієцезального подружнього трибуналу й референтом еміграційних справ.

Із західноукраїнського села через безземелля й малоземелля та хронічні злидні чимало його мешканців виїжджають на заробітки в країні Європи. Не знайшовши там очікуваної праці, подавалися за океан в країні Північної і Південної Америки.

Отець Будка Микита нав'язав стосунки з німецьким товариством святого Рафаїла для налагодження опіки над емігрантами. В 1910 році почав видавати щомісячник «Емігрант», став його беззмінним редактором. Під час літніх

канікул виїжджає на місії до українських робітників у Пруссію та Боснію.

У 1912 році Апостольська Столиця іменувала його єпископом для Канади. 14 жовтня цього ж року о. Микита Будка одержав єпископські свячення з рук Митрополита Андрія Шептицького.

22 листопада 1912 року Владика Будка виїхав до Канади. І через місяць у Вінніпезі у церкві св. Миколая відправив першу Архієрейську Службу Божу. В той час в цій країні засіло 150 тисяч українців-католиків, було лише 17 священників та 15 Сестер Служебниць, 80 церков і каплиць.

Прибувши у Канаду, Владика Микита Будка розпочав жваву діяльність. Він відвідував поселення українців у різних провінціях Канади, нової набутої ними батьківщини. Він навчав, просвіщав народ словом і письмово, обороняв у судах й державних установах. Будував церкви, школи, бурси, інститути, заснував випуск часопису «Канадійський Українець», надрукував молитовник. Він подбав про легалізацію церкви в державі. А в 1913 році Федеральний парламент схвалив акт «Єпископська Корпорація» з переліком усіх церков і їх майна, щоб забезпечити церкві право на власність. В 1914 році Преосвященний Микита Будка провів перший Єпархіальний Синод у Йорктоні (Саскачевані), який унормував правила місійної діяльності. У цьому ж році з його ініціативи сформовано «Місійну школу» в Сифтоні (Манітоба) для підготовки молодих українців-католиків до священничого стану. Заснована бурса ім. Митрополита Шептицького у Сан-Боніфас (Манітоба) та імені Тараса Шевченка в Едмонтоні, Жіноча академія Пресвятого Серця Христового в Йорктоні (Саскачевань). А у 1919 році – «Колегію Святого Йосафата».

У 1920 році в Бойтуні, а згодом у 1925-му в Мондері відкрито зразкові сиротинці. З його ініціативи створювалися українські патріотичні, освітньо-культурні товариства «Просвіта», «Народні доми», «Допомогові товариства», а при церквах у містах і містечках – рідні школи. Їх у 1926 році нараховувалося 35.

В 1927 році Владика Микита Будка виїхав із Канади. На той час тут було 200 тисяч мирян Української Католицької Церкви, об'єднаних у 299 парафій і місійних станиць, новіціант отців Василян і Редемптористів.

Однак у його діяльності не все йшло гладко, довелося долати чимало перешкод. Найбільшою завадою у досягненні згуртування мирян, створення нових парафій чи місійних станиць на перших порах було російське православ'я, щедро фінансоване Москвою. Згодом численні протестантські організації вели руйнівну роботу.

Владика працював до повного виснаження своїх фізичних і розумових сил, забуваючи за відпочинок. Звичайно, це не залишилося без негативних наслідків, вплинуло на підрив його здоров'я. У 1927 році відмовляється від займаної посади і повертається у Львів. Тут став крилошанином Митрополичої Капітули, єпископом-помічником Митрополита Шептицького, парохом катедрального собору св. Юрія, з перервами виконував обов'язки Генерального вікарія. Окрім своєї діяльності у Львові, Владика взявся за відбудову знищеного воєнними діями відпустового місця в Зарваниці на Тернопільщині. У літній період він багато уваги приділяв цій роботі. Владика у сірій папістиці без перстня із знаряддям праці у руках керував роботою, працював спільно з молоддю. Свої плани виношував такі: «Розбудую Зарваницю... створю другий Люрд... а лісовою доріжкою збудую Хресну дорогу аж до Каплички».

З часу більшовицької окупації західноукраїнських земель єпископ Микита Будка пережив усі «принадності» радянського «раю». Перша більшовицька окупація була короткотривалою, змінилася фашистською, не менш свавільною і жорстокою. З другим приходом червоних військ у Галичину, комуністичні можновладці розпочали ліквідацію Української Греко-Католицької Церкви, а також з перетягуванням душпастирів і мирян у російське православ'я. Цей процес набрав жорстоких форм після смерті Митрополита Андрія Шептицького (1.12.1944).

Останні роки життя у Львові Владики-ісповідника були дуже важкими. Він жив і працював в атмосфері морального пригноблення, будучи фізично хворим.

11 квітня 1945 року НКВС провело масові арешти ієрархів УГКЦ, професорсько-викладацького складу Богословської Академії. Незважаючи, що Владика мав канадське громадянство і був хворим, його енкаведисти арештували. В ході слідства з боку слідчих він зазнав неймовірних тортур, мордувань, знущань і голодувань. За сталінськими драконівськими «законами» його засуджено на тривалий строк ув'язнення у концтаборах з особливим режимом. У Караганді виконував непосильну важку працю. Постійне недоїдання, відсутність належних санітарно-гігієнічних умов й медичної допомоги, більшовицькі душогуби прискорили кінець земного життя Владики. Він упокоївся у Бозі 1 жовтня 1949 року в концтаборі Караганди.

29 січня 2000 року.

Коваль Павло

Отець Коваль Павло народився 4 березня 1913 року в селі Кобилля тепер Збарзького району Тернопільської області в родині хліборобів. Після закінчення Тернопільської гімназії вступив на навчання у Львівську греко-католицьку духовну семінарію. Закінчив її улітку 1938 року. Того ж самого року був рукопокладений. Спочатку працював катехитом у школі села Таурів нині Козівського району на Тернопільщині. Згодом парох села Заруддя Зборівського району Тернопільської області та до 1944 року був парохом у селі Шнирів Бродівського району Львівщини. І знову повертається у село Заруддя.

У 1946 році, коли з наказу Сталіна та його оточення було ліквідовано у Галичині Українську Греко-Католицьку Церкву, о. Коваль Павло категорично відмовляється перейти на православ'я. Його позбавляють можливості продовжувати працювати на парафії, займатися душпастирською роботою. За ним почали вести слідкування. Тому йому з сім'єю доводилось часто міняти місце проживання, переїжджати. Це і сприяло тому, що довший час советські державні каральні органи не арештували його.

Отець Павло Коваль поступає на навчання у Львівський медичний інститут, але коли виникла загроза його арешту залишає студії та вибуває з другого року навчання (курсу). Пізніше навчається на курсах у Львівській бухгалтерській школі. Але й тут за ним встановлено нагляд й виникла загроза бути арештованим. Після митарств й поневірянь о. Павло переходить на нелегальне становище, щоб не потрапити у руки енкаведистів.

Оперативні уповноважені працівники МДБ та МВС неодноразово заходили до сім'ї о. Павла. Тут робили обшуки, засідки з метою арешту й притягнення до кримінальної відповідальності. І лише наприкінці листопада 1951 року кадебістам вдалось, звичайно не без допомоги провокаторів, вислідити та арештувати його. Після арешту о. Павла відправили у тюрму в місті Львові. Почались безкінечні допити, які, як правило, проводились вночі. До нього застосовувались різноманітні методи впливу. Йому обіцяли волю при умові, що він прийме православ'я. Обіцяли дохідливу парафію, а дітям – влаштування на навчання в інститути та високооплачувані посади. Проте о. Павло Коваль був непохитним, залишився вірним присязі, яку дав Богові на вірність УГКЦ. Коли слідчі переконались у стійкості о. Павла, до нього почали застосовувати методи фізичного впливу, саджали в карцер, не давали їсти ні пити, залякували розстрілом та багаторічним ув'язненням. І це не дало для слідчих бажаних вислідів. Тоді почали застосовувати до нього тортури. Слідства тривало біля півтора року, але без висліду...

По смерті Сталіна була оголошена амністія. Під її статті попав й о. Павло. Він повертається до сім'ї, яка в той час жила у матері в місті Тернополі по вулиці Великогаївській, №2. Звичайно, що про адміністративну посаду він не міг й мріяти, бо советські державні власті цього не допустили б. Вихід був один: піти працювати простим робітником. Він влаштовується у ремонтно-будівельне управління №1 в місті Тернополі. Тут він здобуває професію муляра й працював 20 років. Старші робітники співчутливо ставились до нього, всіляко допомагали йому. Молоді з числа комсомольців часто кепкували з нього, насміхались над ним, а також робили різні прикрощі (виливали із термоса чай, насипали биту цеглу чи камінці у кишені, били термоси, обливали одяг водою тощо).

У 1958 році на заощадження купив невеликий старий будинок на окраїні міста Тернополя на вулиці Білогірській. В одній з кімнат з допомогою вірних УГКЦ обладнав мініатюрну церкву. Йому принесли багато релігійної літератури, виготовили необхідний інвентар для відправлення Служби Божої, пошили відповідний одяг.

В роки перебування на нелегальному становищі, у час слідства у тюрмі та зокрема після звільнення із ув'язнення о. Павло постійно займається душпастирською діяльністю. Він навчав людей молитов, Божих правд, хрестив дітей, сповідав й причащав вірних, вінчав, ховав померлих, відправляв Святі Літургії в різних місцях, де лише збирались греко-католики. Кадебісти слідкували за кожним кроком о. Павла Ковалю. Його часто викликали на «розмови» в КДБ, де його залякували й погрожували, переконували, щоб він перейшов на православ'я, обіцяли різні блага. Але завжди одержували відмову. Інколи приходили працівники КДБ на роботу й в кабінеті начальства, вели ці безперервні бесіди, які зводились до одного-припинення душпастирської діяльності та перехід на православ'я... Інколи заходили на квартиру й робили обшуки, щоб знайти церковні книги, інвентар чи одяг. Але ніколи нічого їм не вдавалось знайти, бо дружина о. Павла завжди все акуратно збирала й відносила на сховок до знайомих, рідних та сусідів.

У березні 1973 року о. Павло перейшов на пенсію по досягненню пенсійного віку. Виснажлива фізична робота, нервові навантаження підірвали здоров'я о. Павла Коваля і 18 лютого 1981 року він упокоївся у Бозі. Поховано його на старій частині міського кладовища у місті Тернополі. Його онук Роман Кузьменко пішов у життя стежею дідуся, став греко-католицьким священником. Сьогодні він канцлер Тернопільської єпархії УГКЦ.

Колтунюк Степан

Отець Колтунюк Степан народився 20 серпня 1908 року в селі Синява Збараського повіту Тернопільського воєводства (тепер Збараського району Тернопільської області) в родині селян-хліборобів. У сім'ї було п'ятеро дітей: три сини і дві доньки.

На початку Першої світової війни батько був мобілізований властями у австро-угорську армію (Збараський повіт, як й уся Галичина з 1772 року входила до складу Австрійської імперії) й направлений на фронт у діючу армію, де незабаром загинув.

На плечі матері випало дуже важке випробування. Потрібно було самій давати лад у господарстві, залучати до цього дітей, а також виховувати їх у християнському дусі, працьовитими, культурними, доброзичливими, милосердними.

Мати й найближчі рідні побачили у Степана, коли навчався у школі, хист й здібності. Незважаючи на скрутне матеріальне становище родини, його віддали на навчання в гімназію у місті Тернополі. Після її закінчення польські окупаційні власті взяли Колтунюка Степана до війська.

Довелось півтора року служити у зв'язку в центральній Польщі у Скернявіцах неподалік міста Лодзі.

Ще під час служби у війську та навчанні в гімназії вирішує продовжити навчання у духовній семінарії, стати душпастирем. Після демобілізації весною 1931 року, поступає у греко-католицьку духовну семінарію у місті Станіславі (тепер місто Івано-Франківськ), яку закінчує в 1935 році. В цьому ж році був рукопокладений і направлений на роботу в село Бариш у Бучацькому повіті на Тернопільщині помічником пароха й катехитом. Крім викладання релігії у вселюдній школі села Бариш, іще навчав дітей релігії у двох сусідніх початкових школах. На початку 1938-39 шкільного року о. Степана Колтунюка переведено на повну ставку катехита в місто Бучач, вселюдні школи та початкову в селі Нагірянка. На цій посаді його застала Друга світова війна. З приходом советських військ у Галичину восени 1939 року почались нові випробування на долю о. Степана. Нова влада з листопада цього ж року заборонила викладання релігії в школах, незважаючи на численні письмові й усні заяви батьків школярів. Деякий час виконував обов'язки душпастиря у парафіяльній церкві міста Бучача, а згодом переїжджає на посаду помічника пароха в село Нижнів Тлумацького району на Станіславщині. Тут він працював до приходу німецьких окупаційних військ. Після чого повертається назад у місто Бучач на Тернопільщині, де продовжує працювати катехитом в школах міста на нововідкритій учительській семінарії. Служив до приходу советських військ весною 1944 року. Влітку переїжджає у місто Городенку на Станіславщині, де працює катехитом у місцевій церкві й душпастирем, помічником пароха. В місті Городенці працював до зловісного Львівського лжесобору в березні 1946 року.

Відразу після завершення роботи собору державні власті запропонували о. Степанові перейти в лоно російської православної церкви, обіцяли самостійну парафію з великими прибутками, підтримку з боку державних установ у всіх ділянках церковного й особистого життя, недоторканість його

особи працівниками радянських правоохоронних установ та інше. Коли його викликали ще декілька раз і, не отримавши позитивної відповіді, почали погрожувати застосуванням до нього репресивних заходів, і навіть арешту та віддачею його до суду, ув'язненням в таборах чи в'язниці.

Залишатись у місті Городенці було неможливим, бо почались арешти греко-католицьких священиків, які не підписали згоди переходу до Російської православної церкви. Він таємно виїжджає на Збаражчину, де переходить на нелегальне становище. Тут він переховується у своїх близьких родичів або надійних мирян, свідомих українців до 1949 року.

Цього ж року влаштувався на роботу в ошадну касу в місті Збаражі. Але не пройшло багато часу як з наказу КДБ й райкому партії його звільняють з роботи лише за те, що він греко-католицький священик. Із Збаража виїжджає у містечко Великі Дедеркали на півночі Тернопільської області. Проте й тут досягнуло його пильне око КДБ і знову звільнення з роботи. Причина відома: греко-католицький священик, ворог совєтської влади... Знову довелось виїжджати в інший населений пункт, але на цей раз – у південний районний центр-містечко Микулинці. А звідси – знову на північ у Ланівці. Такі часті переїзди й зміна місця проживання та праці спасли о. Степана від арешту, хоч постійно перебував під таємним наглядом КДБ та його сексотів, які контролювали його кожний крок, діяльність, особисте життя. Незначне полегшення в цьому плані наступило після смерті Сталіна.

В 1958 році о. Степана Колтунюка перевели на роботу в центральну ошадну касу в місті Тернополі, врахувавши його сумлінне відношення до роботи, дисциплінованість, акуратність, тверезий спосіб життя та інші позитивні якості характеру. В Тернополі йому дали «службове» помешкання в сутеринах на вулиці Московській. Тут він мешкав із своєю сестрою, чоловік якої загинув у лавах червоної армії на фронті в боротьбі з німецькими військами, хворою на туберкульоз. Завдяки їй йому змінили помешкання на вулиці Руській, число 54 на III поверсі в будинку без будь-яких комунальних вигод (відсутність ванни,

туалету тощо). 1 травня 1972 року вийшов на пенсію з мінімальною платою 75 карбованців. Його трудова книжка вся списана, довелось до неї долучити додаткову частину. Тут рясніють причини звільнення «за поданою заявою», «за власним бажанням», «по скороченню штатів», а насправді з наказу КПРС й КДБ. Міг лише працювати на низькооплачуваних посадах, але з великим об'ємом обов'язків.

Проживаючи на нелегальному становищі. Працюючи в різних місцевостях та після виходу на пенсію постійно займався душпастирською діяльністю. По неділях, святах й в будні відправляв Служби Божі, молебні, хрестив дітей, вінчав, сповідав й причащав та хоронив померлих. Ці церковні обряди довелось виконувати на приватних помешканнях, в підвалах, на цвинтарях, лісах, щоб не попасти в поле зору кадебістів, комуністів, войовничих атеїстів та їх прислужників. У підпіллі о. Степан Колтунюк підтримував зв'язки з багатьма греко-католицькими священиками, які проживали у Тернополі та населених пунктах області. Завдяки їхній невтомній діяльності серед мирян збереглась Українська Греко-Католицька Церква, незважаючи на шалені потуги КПРС, КДБ та атеїстичної тоталітарної держави. Це сприяло легалізації УГКЦ на Україні.

Література

Головин, Б. Будка Никита (Микита) Михайлович [Текст] / Б. Головин; М. Комариця // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т.1. А-Й. – С. 194.

Головин, Б. Мученики та ісповідники Української церкви ХХ ст. [Текст]: Нариси. Статті. Дослідження /Б. Головин. – Тернопіль: Просвіта, 2000. – 244 с.

Творець краси духовної [Текст]: бібліографічна довідка: до 130-річчя від дня народження Микити будки / уклад. Т. Кульпа. – Збараж: ЦБ, методично-бібліогр. відділ, 2007: фотогр.

Федорів, Ю. Обряди Української церкви [Текст] / Ю. Федорів; передм. Преосв. Кира Ісидора Борецького, Єпископа Торонтського. – Рим-Торонто, 1970. – 282 с.

Шаварин, М. Коваль Павло [Текст] / М. Шаварин // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К-О. – С. 110.